

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1.Мауқараұлы А. «Банды деп жүргеніміз батыр болып шықты. //Жас алаш, 2019, 18- маусым.
- 2.Интернет. Сайт.Казах.Ру.
- 3.Мұхамбетқанұлы Н. Қытай қатынасы (ХҮІІІ-ХХ ғғ.). Алматы, «Ғылым», 1996.-197 б.
- 4.Рысқұлов Т. 1916 жылғы көтеріліс (Жетісу облысы.// Ақиқат.-1992.-№ 1.-120 б.
- 5.Қиянатұлы З. Жылаған жылдар шежіресі. -Алматы, «Мерей», 1995. -297 б.
- 6.Зәкенұлы Т. Оспан батыр және үш аймақ төңкерісі. // Қазақ тарихы. -1997.- №6. –Б.80.
- 7.Тәтімов М. Қазақ әлемі. -Алматы:«Ғылым», 1993. -200 б.
- 8.Сәмитұлы Ж. шығыс Түркістан республикасы және оның басшылары. // Қазақ тарихы.-1996. -№ 1. –Б. 80.
- 9.Интернет. Сайт.Facebook.kz.

FTAMP 03.20

ЖҰМАБЕК ТӘШЕНОВТЫҢ АҚТӨБЕДЕГІ ҚЫЗМЕТІ (1952-1955 ЖЖ.)

Н.Ш. АБДОЛЛАЕВ, А.А. КАБИЕВ

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік мемлекеттік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

Аннотация. Мақалада Жұмабек Тәшеновтің 1952-1955 жылдардағы Ақтөбе өңіріндегі өнеркәсіп мен ауылшаруашылық салаларында атқарған қызметтері жайында баяндалады.

Мақалада Ақтөбе мұғалімдер институтының 1935 жылдан бастап Ұлы Отан соғысына дейінгі кезеңдегі педагог кадрлары мен студенттер құрамы туралы баяндалады. Архив деректері негізінде оқытушылар мен студенттердің жастық, жыныстық және ұлттық құрамы сандық көрсеткіштермен берілген. Жалпы институттың әлеуметтік-материалдық жағдайы, кафедралардың атқарған жұмыстары қарастырылған.

Түйін сөздер: қызмет, облыс, кеңес, коммунист, партия, комитет, басшы, шаруашылық, өндіріс, жұмыс, мәселе, мекемелер.

Аннотация. В статье рассматривается состав педагогических кадров и студентов Актюбинского учительского института с 1935 года до Великой Отечественной Войны. Основываясь на архивных данных, возраст, пол и национальность преподавателей и учащихся представлены количественными показателями.

Ключевые слова: институт, курс, факультет, деканат, кафедра, библиотека, кружок, педагог, студент, семестр.

Summary. The article discusses the composition of the teaching staff and students of the Aktobe Teachers' Institute from 1935 until the Great Patriotic War. Based on archival data, the age, gender and nationality of teachers and students are represented by quantitative indicators.

Key words: institute, course, faculty, dean's office, department, library, circle, teacher, student, semester.

Ақмола және Солтүстік Қазақстан облыстарында түрлі шаруашылық, кеңес және партия қызметтеріндегі еңбектерінің нәтижесінде тәжірибе жинақтап, ысылған азаматқа республика

басшылығы 1952 жылы Ақтөбе облысын басқаруды сеніп тапсырады. Жұмабек Ахметұлы Ақтөбе облысының 12-ші бірінші басшысы ретінде тағайындалды [1]. Металлургия мен мұнай-химия өндірісі дамыған, жер аумағы үлкен, бірақ ауылдық жерде халқы сирек қоныстанған, жол қатынасы қиын осы облысты басқаруды 37 жасында қолына алады.

Ол кез биліктің коммунистік партия қолында болған тұсы, сондықтан оның ресми қызметі Ақтөбе облыстық партия комитетінің бірінші хатшысы деп аталды. Сол кездегі қалыптасқан дәстүр бойынша басшылыққа ұсынылған облыстық деңгейдегі жауапты қызметкерді Мәскеу бекітетін.

Мұндай жауапты қызметті атқаруға Жұмабек Ахметұлы дайын болатын. Лауазымды қызметтің түрлі сатыларынан сүрінбей өткен қайраткер ешкімге жалтақтамай, өзіндік жинақтаған тәжірибелерін басшылыққа қолдануға және қандай да бір күрделі мәселелерді жүзеге асыруға мүмкіндік алды.

Қайраткердің Ақтөбеде қызмет жасаған уақыттағы Кеңестік Қазақстан басшыларының қызметіне тоқтала кеткенімізді жөн санадық. Өйткені, Жұмабек Ахметұлының сол кездегі өмірі мен қызметі сол басшылардың қызметтерімен, олардың іс-әрекеттерімен тікелей байланысты болды.

Қазақта «талапты ерге нұр жауар» деген тағылымды нақыл бар. Егерде өзінің еңбегімен, алғырлығымен Ж. Тәшенев республика басшысының көзіне түсіп Ақтөбеге басшылық қызметке жіберілмегенде оның КСРО басшысы Н.С. Хрущевтің назарына ілікпеуі де мүмкін еді.

Жүз мыңдаған тың игерушілер КСРО-ның әр тұсынан Қазақстанға ағылды. Жаңадан құрылған тың совхоздарына көбіне тыңгерлердің келген облыстары мен қалаларының аттары қойылды. Тың совхоздары директорларының кейбіреулері республиканың облыс және аудан басшыларына алғашқыда «шекеден» қарады. Қазақстандықтар өздері игере алмайтын болған соң, оларды көмекке шақырғандай көріп өздерін өктем ұстады. Орталықтан жіберілген совхоз директорларының көбі қазақ даласын адам баласы аяқ баспаған, қолы тимеген жер, ал оның халқын бір бейшара, мүшкіл халық сияқты көрді. Сырттан келген мамандарды қазақтардың тарихы мен мәдениеті қызықтырмады. Қайраткер осындай күрделі жағдайда Ақтөбе өңірінде бірінші басшылық қызметте болды.

Ж. Тәшенев облыста бұрыннан тары өсірудің мол тәжірибесі болғандықтан осы дақылдың көлемін ұлғайтуға ұсыныс жасайды. Облыстық партия комитетінің бюросы 1952 жылғы 31 мамырдағы шешімімен астық өнімдерін арттыру мақсатында 9 ауданда қосымша 10 мың гектарға тары егуді қажет деп шешеді. Атап айтқанда Қарабұтақ ауданына-1,5 мың гектар, Темір ауданына-400 гектар, Ключевой ауданына 1,2 мың гектар, Ойыл ауданына 1,5 мың гектар, Қобда ауданына-1 мың гектар, Родников ауданына-1,3 мың гектар, Мәртөк

ауданына-1,5 мың гектар, Новоросский ауданына 800 гектар, Степное ауданына-800 гектары егуді міндеттейді [2].

Қайраткер басқарған облыстық партия ұйымы өнеркәсіппен қатар ауылшаруашылығын дамытуға көп көңіл бөледі. Өйткені, аймақтың ауыл тұрмысы қиын еді. Көнекөз қариялардың естеліктеріне қарағанда Ақтөбе облысындағы әсіресе қазақ ауылдарының соғыстан кейінгі жағдай өте ауыр болған. Сол жылдары іссапармен осы облыста бірнеше рет болған Сағындық Кенжебаев ауыл қазақтарының едәуір бөлігі жеркепелерде тұруға мәжбүр болғанын айтады. КОКП Орталық Комитетінің 1953 жылғы қыркүйек, 1954 жылғы ақпан-наурыз Пленумдары осы салада түбегейлі өзгерістер жасауды белгілеген еді. Ол кеңес елінің тарихында Тың және тыңайған жерлерді игеру ретінде қалды. Негізгі болмаса да тың игерілетін аймаққа ішнара Ақтөбе облысы да қамтылды. Сырттан келген тыңгерлердің қатысуымен Ырғыз бен Қарабұлақ аудандары жерінде «Ярославский», «Щербаков», «Комсомол», «Псков», «Северный», «Урожайный» т.б. кеңшарлары ұйымдастырылды. Тың кеңшарлары алғашқы жылдың өзінде 874 трактор, 845 комбайн, 1128 тұқым сепкіш т.б. ауылшаруашылық техникаларын алды. Қарабұлақ және Ырғыз аудандарында 5 ірі астық кеңшарлары құрылады. Облыс бойынша 4 машина-трактор станциялары ашылады. Колхоз төрағалығына мүмкіндігінше ауылшаруашылығы саласында еңбек еткен, ауылшаруашылық саласы бойынша арнаулы орта немесе жоғары білімі бар адамдарды ұсынуды талап етіп отырды. Ж.Тәшенев қала кәсіпорындарынан жүздеген коммунистер мен комсомолдарды егін себу мен егін орағы науқандарында ұжымшар-кеңшарларға көмекке жіберіп отыруды үнемі назарда ұстады.

1954 жылы тың көтеру жоспарын кеңшарлар 246,6 пайызға, ұжымшарлар 155,6 пайызға орындады. 1955 жылы облыстағы егіс көлемі 979,3 мың гектарды құрады, бұл 1953 жылмен салыстырғанда 2 есе артық болды. 1956 жылы Ақтөбе облысы тарихта тұңғыш рет мемлекет қоймасына 661,3 млн. тонна астық өткізді. 1954 жылы әр сиырдан сауылатын сүт мөлшері 697 литр болса, 1955 жылы 806 литрге көбейді. Бір қойдан қырқылатын жүн көлемі колхоздарда 800 грамға, совхоздарда 300 грамға өсті. Ауылшаруашылығын дамытудағы табыстары үшін Ақтөбе облысы 1956 жылы Ленин орденімен марапатталды [3].

Осы арада бір мәселенің басын ашып алғанды дұрыс деп білеміз. Ел арасында Ж. Тәшенев тың игеруге да қарсы болыпты деген пікір кездеседі. Біздің ойымызша ол негізсіз пікір. Біріншіден, Ж. Тәшеневті 50 жыл білетін, жақын араласқан адамының бірі, прокуратура саласының ардагері Төре Болатовтың мына пікіріне жүгінейік. Ол Жұмекең менімен болған әңгімесінде: «Мен ешуақытта тың көтеруге, Қазақстан байлығын игеруге қарсы болып көргенім жоқ. Тек қазақ елінің дербестігі жөнінде Орталықпен қатты айтысқа түсіп жүрдім» деп куәлік етеді [4].

Екінші бір дәлел мынадай. Кеңес Одағының басшысы Н.С. Хрущевке 1953 жылы Кеңес Одағы Коммунистік Партиясы Орталық Комитетінің Қыркүйек Пленумының алдында партияның Орталық Комитетінде өткен Бүкілодақтық партиялық кеңесте Ж.Тәшеневтің сөйлеген сөзі қатты ұнайды. Сондықтан да Хрущев оны жадында сақтап қалады. Осылардың әсері болар Н.С. Хрущев 1954 жылы Алматыда өткен тың игерушілердің тұңғыш слетінде мінбеде тұрып: «Тың және тыңайған жерлерді игерудің көшбасшысы, инициаторы Ж.А. Тәшенов», - деген пікір айтқан [5].

1954 жылы Ойыл ауданы колхоздарында мал қыстату науқанында қиыншылықтар болады. Мал шығыны басталады. Облыс басшысы Ж. Тәшенев дереу шара қолданып көмек бергізеді. Облыстық партия комитетінің бюро мүшесі А.Т. Неделько бастаған облыстық мекемелердің жауапты қызметкерлерінен құралған топты 25 күнге көмекке жібереді. Олар қайтып оралған соң облыстық атқару комитетінің бірінші орынбасары Ғ. Қадырбеков бастаған топты 20 күнге көмекке тағы жібереді. Сөйтіп қысылтаяң шақта аудандағы негізгі мал басын аман сақтап, қыстан шығуға нақты көмек береді [6].

Облыс басшысы ұжымшар демократиясының, ауылшаруашылық артелі жарғысының бұзылмай сақталуын қадағалап отырған. Мәселен, Мәртөк ауданында «Жаңа таң» колхозының төрағасын колхозшылардың жалпы жиналысын шақырмай, жоғарыдан тағайындағаны үшін аудандық партия және кеңес органдары басшыларына ескерту бергізеді.

Қайраткер облыс басшысы ретінде аймақтағы пайдалы кен орындарының жұмыстарын жандандырып, ел игілігіне айналдыруды назарда ұстады. Ол жаңа өндіріс орындарының ашылуы немесе кеңейтілуі облыс халқын жұмыспен қамтуға, тұрмыс-жағдайларын жақсартуына әсер ететінін жақсы түсінген еді. Сондықтан Ақтөбе облыстық партия комитетінің тікелей қолдауымен 1952 жылы мамыр айында Ақтөбе қаласында Қазақ КСР Ғылым Академиясының ұйымдастырған республикалық деңгейдегі ғылыми конференция өткізіледі. Ғылыми-тәжірибелік конференцияда Академияның Минералды ресурстар бөлімі мен Ақтөбе ферросплав, химия комбинаты мамандары бірлесіп облыстағы табиғи ресурстардың мөлшері, оларды игерудің жолдары мен мүмкіндіктері туралы пікір алысты. Назар аударылған басты мәселенің бірі табиғи қоры 138 миллион тонна деп мөлшерленген Жайсан қоңыр көмір өндіру орнының болашағы туралы болды [7].

Ж. Тәшеневтің облысқа бірінші басшы болып келгеннен кейінгі қолға алған бір ісі партиялық басқару аппаратының штатын кеңейту болды. Облыс негізінен өнеркәсіп орындары көп шоғырланған аймақ болғанымен, осы саланы қадағалауда, жалпы басшылық жасауда партиялық аппараттың адамдары жетпей жататын. Сондықтан, ол Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің алдына Ақтөбе облыстық партия комитетіндегі өнеркәсіп және транспорт бөлімін екіге бөліп, штаттық қызметкерлер санын көбейтуді ұсынады. Ол басшы

ретінде іс тетігін кадрлар шешетінін түсінді, сондықтан облыстық партия комитетіне осы салаларды жетік білетін азаматтарды тартуға іс-әрекет жасады.

Ақтөбе облысына Ж. Тәшенев жетекшілік еткен жылдары бұл аймақта қара металлургия, мұнай-химия, тамақ және жеңіл өнеркәсіптер салалары дамыды. Ақтөбе облысында әлемдегі ең үлкен фосфор кендерінің бірі орналасты. Алға станциясында ірі химия комбинаты жұмыс істеді. Кемпірсай да никель, Новоресей ауданының Дөң ауылы маңында хром кен орындары жұмыс жасайтын. Берчигөрде көмір, Жақсымай мен Шұбарқұдықта мұнай өндірісі болды. Республикада жасалынған тері және аң терісінен жасалған сыртқы киімдердің жартысынан астамы Ақтөбе кәсіпорындарының үлесіне тиді. Тамақ өнеркәсібі саласында жылдан-жылға ет және ет өнімдерін өндіру арта түсті.

«Ақтөберентген» зауыты рентген аппаратының жаңа үш түрін және «Большевик» ауылшаруашылық машина жасау зауыты бірнеше ауылшаруашылық машиналарының түрлерін шығаруды игерді. Ол машиналар облыстың машина-трактор станциялары (МТС) мен колхоз-совхоздарында кеңінен пайдаланылды. Ақтөбе облысының өнеркәсіп орындары 1950-1955 жылдарға арналған халық шаруашылығын дамытудың 6-шы бесжылдық жоспарын уақытында орындап шықты.

Жұмабек Тәшенев облысқа басшы болып келгенде Ақтөбе облысының құрылғанына 20 жыл толған екен. 1932 жылы құрылғанда қаланың халқы 35 мың ғана еді. Қалада 8 мектеп, 1 кинотеатр, 3 денсаулық сақтау мекемесі, санаулы ғана сауда нүктелері, механикалық шеберхана, диірмен, бірнеше кәсіптік кооператив болған. Содан бері қалада және облыста экономика және мәдениет саласында үлкен өзгерістер, алға басушылықтар болды. Жаңа өндіріс орындары, теміржол мекемелері, білім беру, денсаулық сақтау, қоғамдық тамақтандыру мен сауда орындары ашылды. 1952 жылы қалада одақтық маңызы бар 9, ал республикалық маңызы бар 13 өндіріс орны мен кәсіпорындары болды. Атап айтқанда Ақтөбе ферросплав зауыты, № 692 зауыт, № 406 автожөндеу зауыты, КСРО Мұнай министрлігіне қарасты механикалық зауыт, арақ-шарап зауыты, №23 мелькомбинат, «Ақтөбемұнайбарлау» тресі, «Ақтөбекұрылыс» тресі, Батыс Қазақстан геологиялық барлау басқармасы, Ақтөбе шахта басқармасы, «Большевик» зауыты, ет комбинаты, нан комбинаты, сыра зауыты, баспахана, №5 диірмен, сүт зауыты, тігін шеберханасы, электр станциясы, автожөндеу шеберханасы, «Маслопром» тресі, кірпіш зауыты, «Ақтөбекөмір» тресі, Ақтөбе теміржол станциясы (құрамында тепловоз, паровоз, вагон деполары, жол дистанциялары, байланыс бөлімі бар, барлығы 35 кәсіпорны бар 6 мың адам еңбек ететін). Қала аумағындағы кейбір өндіріс орындарының арасындағы қашықтық 25 шақырымға дейін созылып жатты. Ақтөбеде 100 дүкен, 19 мектеп, мұғалімдер институты педагогикалық, теміржол, мәдени-ағарту училищелері, музыка мектебі, авиамеханиктер мектебі, бухгалтерлік мектеп, медбикелер,

теміржол мектебі, қолөнер мектебі, 3 жетім балала үйі, 15 білім беру мекемелері болды. Педагогикалық институт салынып жатты. Облыстық мәдениет үйі, Теміржолшылар клубы, Металлургтер сарайы, 2 стадион, 3 кинотеатр жалпы алғанда 20 астам мәдени мекемелер жұмыс істеді. Қалада металлургтерге, химиктерге, мұнайшыларға арналған тұрғын үй аудандары болды. Ал партиялық басқару аппаратының құрамы сол бұрынғы қалпында қалды. Осы нанымды деректерді ескерген жоғары органдар Ж. Тәшеневтің ұсынысын қабылдайды [8].

Кеңес қоғамында 50 жылдары өткен жылдардың бір теріс көрінісі - адал коммунистердің шаруашылық, мекеме басшыларының үстінен қаралап «домалақ арыз» жазудың сарқыншақтары әлі де сақталған еді. Ж. Тәшенев сондықтан арыз-шағымдарды мұқият тексертіп, адамдарды жазықсыз жазаланбауын қатаң қадағалап отырды. И.В. Сталиннің қазасынан кейін Н.С. Хрущевтің бастамасымен КСРО-да аз уақытқа созылған «жылымық кезеңі» жүрген болатын. Бұл ұғым кеңестік көрнекті жазушы Илья Эренбургтің «Жылымық» повесінен алынған болатын. Қазақстан халқы да демократиялық жаңарулардан жақсы өзгерістер күткен еді. Бірақ ол үміт орындалмады.

Кен барлау жұмыстарын дұрыс жолға қою, кен орындарының мүмкіндіктерін арттыру, жұмысшылар мен колхозшылардың әлеуметтік жағдайын жақсарту, оқу-білім, мәдениет, денсаулық сақтау салаларындағы мәселелерді шешу, санай берсең ұшы-қиыры көрінбейтін бір дүние. Жұмабек Ахметұлы 4 жыл Ақтөбе облысын басқарғанда осы жұмыстардың барлығын мойымай атқарып, әр саланың күрмеуі көп мәселесінің көзін тауып реттеп отырды. Соның арқасында оны ақтөбеліктер сол өңірдегі есімі ел есінде қалған басшылардың бірі деп қабылдады.

Басшы ретінде қарапайым еңбек адамдарының өтініштеріне, арыз-шағымдарына сергек қарап, қолынан келген көмегін аямаған. Мысалы, 1955 жылғы 4 ақпандағы бір құжатта, А. Шарапов деген азамат материалдық қиын, жағдайға ұшырып облыс басшылығынан көмек сұрағанда облыстық партия комитетінің қорынан Ж. Тәшеневтің қолымен 500 сом ақшалай көмек бергізгені туралы дерек бар [9].

1953 жылы Ж. Тәшеневтің атына келесі бір шағым Шалқар балалар үйінің директоры Кириллоадан түсіпті. Онда ол өзін заңсыз жұмыстан босатқан жоғары орган атына шағымданады. Одан кейін Ж. Тәшеневтің тапсырумен бұл істі тексеру барысында облыстық білім бөлімінің басшысы Кириллованы заңсыз жұмыстан шығарғаны анықталып, қызметіне қайта орналастыру және жұмыстағы тағы басқа кемшіліктері үшін облыстық білім басқармасының бастығына шара қолдану туралы шешім шығарылады. Сонымен қатар тексеріс барысында, осы балалар үйінің бұрынғы директоры тәрбиеленуші қыз баланы зорлап, қылмыс жасағаны, бірақ облыстық соттың мүшесі оны қорғап жазаға тартқызбағаны

анықталады. Тағы да оның талап етуімен кінәлілер түгел жауапқа тартылып тиісті жазаларын алады [10].

Жұмабек Ахметұлының тапсырмасымен Ақтөбе қаласындағы ауылшаруашылығы саласы бойынша жоғары және арнаулы орта білімді 20 және Жұрын ауданындағы механизаторлық мамандығы бар 10 адамды іздеп тауып колхоздарға мамандығы бойынша еңбек етуге жібереді [11].

Облыстық және аудандық басшы қызметкерлерге ауылдық жерлерге барып, еңбекшілермен кездесіп, мұң-мұқтаждарын біліп, жағдайларымен жете танысып, мәселелерді шешуді тапсырады. Жұмабек Ахметұлы басшы қызметке кадрлар тандауда ұқыптылық танытты. Кездейсоқ, біліктілігі төмен адамдардың жауапты жұмыстарға өтіп кетпеуін қатты қадағалаған. Өзі болса ұсақ-түйек мәселелерге дейін мән беріп қадағалап отыруды әдетке айналдырады. Өзінің атқарып отырған қызметімен мақтануды, бұлдануды білмейтін. Халыққа қызмет етуді бәрінен жоғары қойды. Облыста басшы ретінде Ақтөбе қаласының әлеуметтік-экономикалық дамуын да назардан тыс қалдырмады. Қалада жолаушылар тасымалдау біршама жақсарды. 1950-1955 жылдары қалада автобус қозғалысының 8 бағыты ұйымдастырылды [12].

Облыстың бірінші басшысы болғандықтан облыстың мәдени-рухани және әлеуметтік өмірі де басты назарында болды. Кеңестік заманда партияның «көзі мен құлағы» іспетті облыстық «Актюбинская правда» және «Социалистік жол» газеттері арқылы облыстың алдына жоғары органдар қоятын міндеттер, облыстың барлық тыныс-тіршілігі, шешілмей жатқан мәселелері ашық жазылып, сынға алынып түзетілетін. Басшы қызметкерлер партия газеттерінің сынына әрқашан сергек қарап, тиісті қорытынды жасап отыратын. Газеттің бас мақаласында облыс коммунистері мен еңбеккерлері алдында тұрған өзекті мәселелер көрсетілетін. Газет жұмысы облыстық партия комитетінің үгіт және насихат бөлімінің қырағы бақылауында тұратын. Облыстық газеттердің бас мақалалары әрбір ай сайын облыстық партия комитетінде қаралып бекітілетін. Мәселен, мұрағат құжаттарында обкомның бюросында 1952 жылы сәуір айында облыстық «Актюбинская правда» газетінде басылатын 13 бас мақала және «Социалистік жол» газетіндегі 20 мақаланың атауы талқыланып, өзгерістер кіргізіліп бекітілгені туралы мәлімет кездеседі [13].

Сол жылы 17 шілдеде облыстық партия ұйымының және Мәртөк аудандық партия ұйымының облыс пен аудандағы интеллигенция арасында жүргізген жұмыстары арнайы бюрода қарап талқылаған. Құжаттарда негізінен мектеп мұғалімдерінің оқу-тәрбие саласындағы жұмыстары сараланған. Мәселен, аталған ауданда еңбек ететін 480 интеллигенция өкілінің 329 мектеп мұғалімдері болған. Ал, Ақтөбе облысындағы 2350 мұғалімнің қатарында ерлері-1300, қыздары мен әйелдері-1550, ал барлық қазақ мұғалімдері

1386 екені көрсетілген. Бюрода облыстық және аудандық партия ұйымдарының осы саладағы жұмыстарындағы оң істері бағаланып, жіберілген кемшіліктері көрсетіліп, оларды түзету міндеттелді.

Осы жылы 3 маусымда обкомда облыс ұжымшарларындағы балабақшалар жағдайы арнайы қаралып, балаларды бала бақшалармен қамту 1950 жылы 72 пайыз болса, 1952 жылы 57 пайызға дейін төмендегені, бұл әсіресе Ойыл, Темір және Родников аудандарында көп орын алғандығы атап көрсетіліп, оның себептері талқыланған. Сонымен қатар Байғанин, Ырғыз, Қарабұтақ аудандарында балабақшалардың жағдайы мүлде сын көтермейтіні, балабақшаларға бейімделген арнайы үйлердің жоқтығы, бүлдіршіндерге берілетін тағам түрлері мен сапасы нашар және жетімсіз, педагогикалық білімі бар тәрбиешілер саусақпен санарлық екені сынға алынды. Мекемелерге мүмкіндігінше облыстық ұйымдар тарапынан тиісті көмектер көрсету тапсырылды.

Жұмабек Ахметұлы басқарған кезде облыстағы білім беру ісінде оң өзгерістер болды. Шалғай ауылдардағы балаларды оқытуға арналған орта және орталау мектептер жанындағы интернаттар саны екі еседен артық көбейді. Бала бақшалар саны 3 есеге жуық өсті. Қаладағы мектеп мұғалімдерін даярлайтын Н. Байғанин атындағы оқытушылар институтының жұмысы жақсарды. Мектептерде жоғары білімді мұғалімдер саны өсті. Тек 1955 жылы ғана облыста 22 мектеп, 42 клуб, 162 қызыл бұрыштар, 12 фельдшерлік-акушерлік және 19 дәріхана пунктері ашылды. 393 мәдени-ағарту мекемелері жұмыс істеді [14].

Облыста денсаулық сақтау мекемелерінің қызметі жақсарды. 1952 жылы облыста 486 денешынықтыру ұйымдары жұмыс істеп, 1953 жылы облыс орталығында дәрігерлік-денешынықтыру диспансері ашылды.

Жұмабек Ахметұлы облысты басқарып тұрғанда Қазақ КСР және КСРО Жоғарғы Кеңесіне депутаттар сайлау науқаны, олардың сайлаушылармен кездесулері жақсы деңгейде ұйымдастырылып, жоғары жақтан алғыс алып отырды. Бұл да басшының іскерлігін, ұйымдастырушылық қабілетін көрсетсе керек.

Н. Хрущев 1954 жылы күзде тың игерушілердің тұңғыш жиынында Ж.А. Тәшеневты құрметтеп, араға біраз ай салып, басқа да үздік жетістіктерін бағалап Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесінің Төралқа төрағалығына ұсыну туралы республика басшылығының шешімін қолдады. Олар айтқанына көнетін, қолшоқпар, әрі іскер кадрлар тәрбиелегісі келді. Бірақ, қазақ жеріне осыншама Атымтай жомарттық танытқан Н.С. Хрущевтің саясатының зымияндығы да күннен-күнге айқындала берді. Астықты аймақты біржолата Ресейге қосып алу үшін орталық-теріскей бес облыспен (Қостанай, Солтүстік Қазақстан, Көкшетау, Ақмола, Павлодар) бірге Қарағандының солтүстік бөлігін біріктіріп мемлекет ішіндегі мемлекет-«Тың өлкесін» құрды. Астанасы - Ақмола қаласы болған Тың өлкесінің өз алдына партия комитеті мен атқару

комитеті, тікелей Мәскеу тағайындаған 1-ші, 2-ші хатшылары, төрағалары және өз алдына бюджеті болды. Тың өлкесіндегі осы облыстарда қазақ тіліндегі барлық облыстық, аудандық газеттер жабылып, олардың орнына бір ғана “Тың өлкесі” газеті пайда болды. Ең сұрқиясы- республика басшыларына бағынбауы үшін жергілікті билікті уысына ұстаған совхоз директорларын тікелей Кремль таңдап, жасақтап жіберіп отырды. Олардың көбі-азулы генералдар мен полковниктер, зауыттар мен фабрика басшылары еді. КСРО-ның ауыл шаруашылық министрі В.В. Мацкевич «Тың өлкесі» атқару комитетінің төрағасы етіп жіберілді [15].

Ж.Тәшеневтің облыстық партия комитетінде, облыстық атқару комитетінде, түрлі конференциялар мен жиындарда жасаған баяндамалары мазмұндылығымен, мәселені өткір қоя білетіндігімен және түйінді мәселелерді шешу жолдарын көрсетумен ерекшеленді.

Қайраткер кеңес немесе партия жұмысында болсын өзіне тапсырылған міндетті әрқашан адал атқарды. Артынан өсек-аяң, сыпсың сөз ергізбеді. Коммунистке тән төзімділік пен адалдық, принциптілік таныта білді. Коммунистік партияның жарғысын дәл орындауға тырысты. Партия тәртібін қатаң ұстады, одан қия баспады және қол астындағы қызметкерлерден де соны талап ете білді.

Зерек, алғыр, білікті мамандарға қандай қоғам болсын зәру болады. Жұмысқа құлай берілген, еңбекқор Жұмабек Ахметұлы республиканың бірінші басшысының назарына ілігуі заңды да, өйткені ол кезде екі тілге бірдей жүйрік, қолынан іс келетін қазақ кадрлары тапшы болатын. Сөйтіп коммунистік жүйеде оқып білім мен тәрбие алған, тәжірибесі толысқан Ж.А.Тәшенев 50-ші жылдары биліктің жоғары сатысына қарай өрледі. «Бағың өскенше тілеуінді ел тілейді, өзің де тілейсің, бағың өскен соң өзің ғана тілейсің» деген хакім Абайдың сөзі осы ұлт қайраткерінің өмір жолына арналғандай. Азаматтың бағының өсуі деген, өзі өмір сүрген қоғамның қажетіне жарап, лайықты орынын иеленіп, лауазым биігіне жетуі болар.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Мақсатқызы А. Ақтөбе облысының құрылғанына-80 жыл. // Қазақстан мұрағаттары. -2012. - №12. –Б. 108
2. АОММ. 13-қ., 21-т., 20-іс, 28-п.
3. Ақтөбе Энциклопедия. «Отандастар-Полиграфия» ЖШС баспасы, -Ақтөбе, 2001. 121-122 бет.
4. Болатов Т. Аңыз бен ақиқат // Арқа ажары. 1997. 18 қараша.
5. Асан Ата. К. Шынжырда өткен жолбарыс. – Алматы: «Үш қиян», 2004.- 16 б.
6. ҚРПМ.708-қ. 27-т. 770-іс, 154-155-пп.

7. АОММ. 13-к., 21-т., 19-іс, 444-465-пп.
8. АОММ. 13-к., 21-т., 20-іс, 121-129-пп.
9. ҚР ПМ. 708-к., 21-т. 649-іс. 46-п.
10. ҚР ПМ. 708-к. 26-т., 825-іс. 16-п.
11. ҚР ПМ 708-к. 26-т. 829-іс. 126-п.
12. Ақтөбе Энциклопедия. «Отандастар-Полиграфия» ЖШС баспасы, -Ақтөбе 2001. 111 бет.
13. АОММ. 13-к., 21-т., 19-іс, 313-п.
14. Есеркепов А.К. Социально-экономическое развитие Западного Казахстана во второй половине XX века: на примере Актыобинской области. Диссертация на соискание ученой степени к.и.н. М., 2007, 148 с . 93 бет.
15. Ақиқат. 2010 жыл. № 8.ХҒТАР 68.35.01

SRSTI 71.37.01

HISTORICAL CULTURAL HERITAGE AND TOURISM: PROBLEMS OF INTERACTION AND CONFRONTATION (ON THE EXAMPLE OF THE AKTOBE REGION)

M.ZH. OMIRZAKOVA, D.U. DOSMYRZA

K.Zhubanov Aktobe Regional State University, Aktobe, Kazakhstan

Андағпа. Тарихи және мәдени тақырыптар әрдайым әр түрлі деңгейлерде өзіне назар аудартады және туризм саласы да осыдан тыс қалмайды. Мәдени туризм - туристерді әртүрлі қалалардың, аймақтардың, елдердің мәдени мұрасымен таныстырудың көптеген тәсілдерін біріктірген туризмнің кең таралған түрлерінің бірі. Мақалада «мәдени туризм» түсінігі ашылып, мәдени және сәулеттік мұраны сақтау мәселелері қарастырылған. Бұл мәселе қазіргі кезде өркениетті қоғам алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Сондай-ақ, Ақтөбе облысының тарихи-мәдени мұра объектілеріне SWOT талдау берілген.

Кілт сөздер: туризм, тарихи- мәдени ескерткіштер, кесенелер, саяхат.

Аннотация. Историко-культурная тематика неизменно привлекает к себе внимание на самых разных уровнях, и сфера туризма не является исключением. Культурный туризм — один из наиболее распространенных видов туризма, вобравший в себя многочисленные способы знакомства путешественников с культурным наследием тех или иных городов, регионов, стран. В статье раскрывается понятие «культурный туризм», рассматриваются вопросы сохранения культурного и архитектурного наследия. Данная проблема является одной из важнейших задач, стоящих в настоящее время перед цивилизованным обществом. А также, дана SWOT анализ объектов историко – культурного наследия Актыобинской области.

Ключевые слова: туризм, историко-культурные памятники, мавзолеи, путешествие.

Abstract. Historical and cultural subjects invariably attract attention at various levels, and the tourism industry is no exception. Cultural tourism is one of the most common types of tourism, which has incorporated numerous ways of introducing travelers to the cultural heritage of various cities, regions, countries. The article reveals the concept of "cultural tourism", discusses the preservation of cultural and architectural heritage. This problem is one of the most